

РОЗДІЛ 8. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕДАГОГІКИ

ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ВИКЛАДАННЯ «МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ», «МІЖНАРОДНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ», «МІЖНАРОДНИХ КОНТРАКТІВ» ТА ЦИКЛУ ІНШИХ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

PEDAGOGICAL CONCEPT OF TEACHING OF "INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION", "INTERNATIONAL CIVIL PROCESS", "INTERNATIONAL CONTRACTS" AND THE COURSE OF OTHER PRIVATE LAW DISCIPLINES OF INTERNATIONAL CHARACTER

Статтю присвячено дослідженню педагогічної концепції викладання міжнародного приватного права та циклу інших приватно-правових дисциплін, що стосуються іноземного елементу, зокрема, міжнародного комерційного арбітражу, міжнародного цивільного процесу, міжнародних контрактів, що має засновуватись на свободі творчості та першочерговому урахуванні особистісно-орієнтованого підходу. На підставі проведеного аналізу встановлено, що важливою складовою дисциплін міжнародного приватно-правового спрямування є питання практичного застосування колізійних норм і встановлення змісту іноземного права, що безпосередньо впливає на методика викладання. Виявлено, що особливості приватно-правових відносин, що регулюються міжнародним приватним правом, обумовлюють її особливості викладання відповідних дисциплін приватного права, що стосуються іноземного елементу, і потребують відповідних педагогічних рішень. Зроблено висновки про те, що складності сьогодення в Україні при вивченні міжнародного приватного права (і не тільки) пов'язані із людським фактором, а також із війною. Автор наголошує, що вивчення приватно-правових дисциплін міжнародного спрямування (що стосуються іноземного елементу) може бути успішним за умови самостійної роботи студента. Автор наголошує, що сьогодні будь-який практикуючий юрист, незалежно від того, чи займається він приватною практикою, чи знаходиться на державній службі, не може обійтись без ґрунтовних знань міжнародного приватного права. Автор доходить висновку, що значущим є й світоглядний аспект вивчення дисциплін «Міжнародне приватне право», «Міжнародний комерційний арбітраж», «Міжнародний цивільний процес», «Міжнародні контракти» в університеті. Також автор доходить висновку, що ключовою фігурою, основою в освітньому процесі є і має бути людина, особистість, а розвиток свободи творчості особистості, врахування її потреб та інтересів є запорукою ефективності освіти.

Ключові слова: особистість, свобода творчості, міжнародне приватне право, міжнародний комерційний арбітраж, міжнародні контракти, міжнародний цивільний процес,

війна, права людини, юристи, особистісно-орієнтований підхід, педагогічна концепція, методика викладання.

The article is devoted to the study of the pedagogical concept of teaching of international private law and the cycle of other private law disciplines related to the foreign element, in particular, international commercial arbitration, international civil process, international contracts, which should be based on the freedom of creativity and primary consideration of a person-oriented approach. On the basis of the conducted analysis, it was established that an important component of international private law disciplines is the practical application of conflict of laws rules and establishing the content of foreign law, which directly affects the teaching methodology. It was revealed that the specifics of private-law relations regulated by international private law determine the specifics of teaching of the relevant disciplines of private law that concern a foreign element and require appropriate pedagogical solutions. There were made the conclusions: the difficulties of international private law studying in Ukraine nowadays (and not only) are concerned with the human factor and also with the war. The author emphasizes that the study of international private law disciplines (concerning the foreign element) can be successful if the student works independently. The author emphasizes that today any practicing lawyer, regardless of whether he is engaged in private practice or in public service, cannot do without thorough knowledge of international private law. The author makes a conclusion that the worldview aspect of studying the disciplines "International Private Law", "International Commercial Arbitration", "International Civil Process", "International Contracts" at the university is also significant. The author also comes to the conclusion that the key figure, the basis in the educational process is and should be a person, an individual, and the development of the individual's freedom of creativity, taking into account his needs and interests is a guarantee of the effectiveness of education.

Key words: personality, freedom of creativity, international private law, international commercial arbitration, international contracts, international civil process, war, human rights, lawyers, person-oriented approach, pedagogical concept, teaching method.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.2.48>

Войтович П.П.

доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри міжнародного
та європейського права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-7636-923X

Постановка проблеми. Сьогодні весь світ перебуває в процесі трансформації. Трансформується абсолютно все, але особливо трансформація стосується людей. Вочевидь, світ вже не буде і не може бути таким, як раніш. Зміни завжди відбуваються нелегко, тим паче зміни, яких зазнає світ і люди через війну. Війна в Україні знову показала, що на першому місці має бути людина, цінність людського життя, воля, гідність...

Хоча агресором і знищено тисячі людських життів, жаклива війна, що супроводжується терором і руйнаціями, триває, але тема прав і свобод людини не те, що не полишає, а набуває ще більшої актуальності.

В рамках заявленої теми статті такий «відступ» може здатися недоречним, але варто зауважити, що наука – це не переписування текстів, а про і для життя, наука і освіта здійснюються для людей і через людей. Юридична наука і освіта не є осторонь. Це стосується не лише сфер публічного права чи захисту прав людини, але й, безумовно, приватного права, правозахисної діяльності в сфері приватного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало відомих вчених досліджували й досліджують різні питання щодо викладання, у тому числі щодо особливостей особистісно-орієнтованого підходу та особливостей викладання правових дисциплін. Зокрема, певні аспекти означеної проблематики досліджувались такими поважними вченими-педагогами, як Ш. Амонашвілі, М. Бахтін, І. Бех, В. Лаппо, О. Пехота, В. Сєриков, А. Старєва та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Звісно, проблеми та особливості викладання міжнародного приватного права та циклу приватно-правових дисциплін, що стосуються іноземного елемента, потребують самостійного дослідження. З огляду на це, дана стаття є спробою показати певні особливості міжнародного приватного права, міжнародного комерційного арбітражу, міжнародного цивільного процесу, адже міжнародне приватне право та пов'язані з ним дисципліни являють собою «вищу математику юриспруденції»; а також окреслити особливості викладання міжнародного комерційного арбітражу, міжнародних контрактів, міжнародного цивільного процесу та інших правових дисциплін, що стосуються регулювання відносин з іноземним елементом, із урахуванням потреб та інтересів особистості – здобувача вищої освіти, прав та свобод людини, загальнолюдських цінностей, у тому числі через трансформації, що відбуваються в усьому світі.

Мета статті. Отже, мета цієї статті полягає у дослідженні певних особливостей методики викладання (педагогічної концепції) міжнародного приватного права та циклу дисциплін приватного

права, що стосуються іноземного елемента, з першочерговим врахуванням особистісно-орієнтованого підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із вирішальних факторів, необхідних для повноцінного розвитку як окремих індивідів, так і усього суспільства, завжди була й залишається освіта, адже освіта є сукупністю ціннісних установок і компетенцій. Ефективність освітньої реформи значною мірою залежить від рівня правової культури суспільства, яка просто неможлива без добре побудованої системи вищої професійної юридичної освіти. Лише освіта є тим інструментом, який надає можливість одному поколінню правників передати накопичений досвід іншому поколінню. Крім того, очевидно, що сьогодні правові знання, їх система, є необхідними для спеціалістів майже з усіх галузей. Врешті-решт, вища освіта формує людський капітал держави і тому відповідає за суспільний розвиток, від рівня освіти і професійних компетентностей людей залежить, на які перетворення здатна країна.

Як відзначає Т. М. Третьякова, розбудова демократичної держави як досконалого суспільно ідеологічного ідеалу опирається на пошуки оптимальних моделей розвитку соціально-політичних процесів, всебічне стимулювання процесів демократизації у всіх сферах життя соціуму. Особливої уваги потребує питання визначення ролі людини у цих процесах, характеру взаємодії людини і держави в українському суспільстві [5, с. 221]. Саме тому сьогодні перед вищими навчальними закладами постають нові завдання, пов'язані і з новими умовами виховання особистості фахівця, із розвитком таких його якостей, як високий професіоналізм, активність, діловитість, мобільність, почуття відповідальності, уміння працювати, швидко орієнтуватися в ситуації, приймати самостійні рішення, поважати працю, формувати потребу в постійному оновленні знань і самовдосконаленні, розвивати культуру міжособистісного спілкування тощо [5]. У період глобальних трансформацій освіта має бути адаптивною та гнучкою.

Зараз можливо досить чітко визначити ті зміни в організації освіти, які мають цілком реальні виміри і є проявом гуманно-центричної переорієнтації вищої освіти. В першу чергу, мова йде про демократизацію і плюралізацію освітньої системи, а також про пріоритетне визначення особистісно-орієнтованого підходу, що за своїми цільовими функціями є провідним фактором гармонійного розвитку особистості, збагачення її творчого потенціалу, зростання здібностей. Такий підхід дає можливість формування нового типу еліти, яка має можливість та належний рівень підготовки щодо прийняття найважливіших для суспільства рішень [5, с. 223].

Сьогодні будь-який практикуючий юрист, незалежно від того, чи займається він приватною

практикою, чи знаходиться на державній службі, поза усіляких сумнівів, не може обійтися без ґрунтовних знань в галузі міжнародного приватного права та міжнародного комерційного права, які займають особливе місце в системі юридичної освіти. Так, в процесі засвоєння міжнародного приватного права у здобувачів вищої освіти акумулюються знання як з міжнародного, так і з внутрішньодержавного права, адже у практиці міжнародного приватного права потрібно знати не лише своє (національне) законодавство, але й чуже (іноземне) законодавство, і, більш того, знати як своє законодавство пов'язати з чужим.

Великий масив відносин, що регулюються міжнародним приватним правом, пов'язаний з міжнародними контрактами різних видів, їх укладенням та виконанням, оскільки сама природа приватного права має договірний характер. Звісно, в сфері приватного права та в сфері комерційного права часто виникають суперечки та спори, які потребують вирішення. Визначну роль у вирішенні спорів в цій галузі грає саме міжнародний комерційний арбітраж. Колізійні питання в галузі приватного права вирішуються також судовими органами й іншими способами. Діяльність відповідних органів, що вирішують колізійні питання щодо застосування приватного права різних держав, різних правопорядків, і є міжнародним цивільним процесом.

Цим і обумовлюється необхідність вивчення означених дисциплін, методика викладання яких відповідно має свою специфіку. Така специфіка обумовлена змістом цих дисциплін, їх практичною спрямованістю, науково-освітніми задачами, досягнення яких мають на меті ці дисципліни.

Так, курс «Міжнародні контракти» в рамках магістерської програми «Міжнародне право» має на меті досягнення таких науково-освітніх задач, як: ознайомлення магістрантів з системою, структурою і змістом нормативного комплексу, спрямованого на регулювання зовнішньоекономічної діяльності, навчання магістрантів застосуванню норм міжнародного права та національного законодавства у цій галузі, вивчення існуючих механізмів вирішення виникаючих колізій, а також вміння застосовувати на практиці отримані знання, в тому числі при вирішенні зовнішньоекономічних спорів. Вивчення дисципліни надасть здобувачам поглиблені знання щодо особливостей різних видів міжнародних контрактів, процедури їх укладення та виконання, розширить сфери знань здобувачів щодо різних видів приватно-правових договорів. В результаті вивчення дисципліни у здобувачів має сформуватися цілісне уявлення про систему регламентації зовнішньоекономічної діяльності, навички контрактної роботи, вміння застосовувати норми українського законодавства і міжнародно-правові норми до відповідних ситуацій, вміння відстоювати свою позицію в умовах

конфлікту інтересів сторін зовнішньоекономічної угоди.

Вивчення дисципліни «Міжнародний комерційний арбітраж» надасть здобувачам поглиблені знання щодо правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу, співвідношення міжнародного комерційного та інвестиційного арбітражів, правового статусу осіб, що приймають участь у міжнародному арбітражному розгляді, найбільш актуальних практичних проблем у діяльності міжнародного комерційного арбітражу. Цей курс, безумовно, має теоретико-практичну спрямованість. Здобувачі будуть здатні скласти основні правові документи, які застосовуються у сфері міжнародного комерційного арбітражу (позовні заяви, клопотання про скасування арбітражного рішення та про визнання і виконання рішення арбітражного суду та ін.). Це стосується і міжнародного цивільного процесу, адже предметом дисципліни «Міжнародний цивільний процес» є особливості розгляду справ з іноземним елементом у судах України та іноземних судах, а також питання розгляду справ в міжнародному комерційному арбітражі. Мета вивчення цього курсу полягає у закріпленні та поглибленні теоретичних знань здобувачів стосовно питань міжнародної підсудності з цивільних справ, цивільного процесуального становища іноземців, осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб, іноземних держав, судових доказів у справах з іноземним елементом, порядку встановлення змісту іноземного закону, що підлягає застосуванню, іноземних доручень, визнання та виконання іноземних судових рішень з приватного права. Саме тому завдання цієї дисципліни полягає у наданні здобувачам в необхідному обсязі теоретичного матеріалу, який включає сучасні наукові розробки як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-юристів, системи знань і розуміння щодо основних тенденцій розвитку міжнародного цивільного процесу, формування вмінь аналізувати і оцінювати приватно-правові явища, інститути і норми, творчо застосовувати їх на практиці.

Нарешті, саме міжнародне приватне право, що регулює приватно-правові відносини з іноземним елементом, є вкрай цікавим та водночас важким, його вивчення має сприяти формуванню у майбутніх фахівців професійного мислення, виробленню вмінь і навичок щодо застосування і вибору норм міжнародного і національного (як українського, так і іноземного) законодавства при регулюванні приватно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом.

Все це і є тими особливостями приватно-правових дисциплін, що стосуються також іноземного елементу, які обумовлюють особливості викладання цих дисциплін і потребують, так би мовити, відповідних педагогічних рішень.

Такі педагогічні рішення як елементи педагогічної концепції викладання означених та інших приватно-правових дисциплін, що стосуються іноземного елемента (міжнародний характер), полягають, зокрема, у виконанні здобувачами завдань, які передбачають здатність мислити як абстрактно, так і конкретно. Наприклад, виконання завдань по складанню міжнародних контрактів. Звісно, типові форми контрактів легко знайти в мережі Інтернет, але необхідно враховувати, що завдання передбачає складання не просто комерційного контракту, а міжнародного комерційного контракту з урахуванням його специфіки та всіх особливостей кожного окремого завдання, що неможливо виконати за шаблоном, а потребує індивідуального творчого підходу. Методика проведення практичних занять заснована на перевірці самостійної підготовки здобувачів за заявленими питаннями, засвоєнню матеріалу, відпрацюванні практичних навичок з вирішення реальних правових ситуацій. При проведенні практичних занять використовуються різні методи і прийоми, зокрема, опитування здобувачів по темі заняття, опитування по найбільш значущим поняттям і категоріям міжнародного приватного права, обговорення питань по темі заняття за схемами: доповідач-опонент, робота в групах – доповідь від групи – загальне обговорення питання, вирішення завдань, організація та проведення рольових ігор, заснованих на конкретних правових ситуаціях. Завдання складаються на основі законодавства різних держав, міжнародно-правових документів, теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних авторів, судової та арбітражної практики.

Отже, педагогічна концепція викладання таких дисциплін, як «Міжнародний комерційний арбітраж», «Міжнародний цивільний процес», «Міжнародні контракти» та циклу інших приватно-правових дисциплін міжнародного характеру полягає у поєднанні вивчення теоретичного доробку та існуючої практики на основі креативного підходу, через який реалізується свобода творчості здобувачів вищої юридичної освіти. Саме такий підхід може вважатися найбільшою мірою особистісно-орієнтованим, адже викладач, надаючи відповідну теорію, що визначає певні закономірності розвитку тієї чи іншої галузі та інституту, та наводячи певні приклади із практики, оскільки без практики засвоєння вказаних дисциплін неможливо, ставить відповідні практично орієнтовані завдання (як то: моделювання арбітражного розгляду, судового процесу, складання проектів контрактів, тощо) лиш задає здобувачам певний вектор власного науково-практичного пошуку в рамках дисциплін, не обмежуючи їх вільної творчості.

Право на вільний розвиток своєї особистості відноситься до основних прав людини і означає, що людина використовує свої права і свободи

у власних інтересах, за своїм розсудом розвиває свої здібності, спрямовує свою поведінку на досягнення поставлених нею цілей, що може бути досягнуто лиш через вільну творчість особи [2, с. 316]. Тут варто зауважити, що основним обов'язком людини є поведження щодо інших таким чином, аби кожний міг повністю формувати і розвивати свою особистість, реалізовувати свою свободу творчості, одночасно поважаючи особистість інших людей [2, с. 318].

З огляду на це, при вивченні численних інститутів міжнародного приватного права викладачі можуть використовувати сучасні активні і інтерактивні методи проведення занять, а саме такі педагогічні прийоми, які сприяють найвищій концентрації інтелектуальних і творчих здібностей студентів, перетворенню думки в дію, а дії – в досвід. Саме такі прийоми, як моделювання судових засідань, опанування практики підготовки позовних заяв, скарг, вирішення інших практичних задач, зокрема особистісно-орієнтованих, корисні для студентів, адже сприяють формуванню у них необхідних компетентностей щодо праворозуміння та правозастосування.

Значущим є й світоглядний аспект вивчення дисциплін міжнародно-правового та міжнародного приватно-правового спрямування в університеті. Саме в процесі освіти ще з самого дитинства і надалі (у вищих навчальних закладах і людина старша, і світосприйняття глибше) людина відчуває відношення до себе, до інших людей, пізнає цінність і справжність людських відносин. Про це пише і В.В. Лаппо [3]. Ключовою фігурою, основою в освітньому процесі є і має бути людина, особистість. У вільному суспільстві всі люди діють добровільно, маючи свободу отримувати ресурси для реалізації свого потенціалу. В цьому визначенні чітко видно завдання зокрема й педагогів – надати ресурси. А у людини є право вибору, свобода волі, свобода творчості. І тут доречно знову звернутися до ґрунтовної праці В.В. Лаппо, де автор зауважує, що для студента сучасного закладу вищої освіти суттєвим є відчувати себе у єдності зі своїм оточенням, сприймати себе значущим його елементом, адже це допомагає йому зрозуміти своє призначення, знаходити та усвідомлювати смисл свого життя [3]. Саме тому освіта має бути особистісно зорієнтованою. Пріоритети та доцільність такої освіти давно обґрунтовані науковцями (Ш. Амонашвілі, І. Бех, Д. Белухін, О. Пехота, А. Старєва, В. Сериков та ін.), в працях яких пропонуються ідеї поваги до особистості, діалогу, співпраці. Сутнісними ознаками особистісно зорієнтованої парадигми освіти, зокрема, є: 1) переосмислення цілей освіти від отримання студентами готових знань, умінь і навичок до світової потреби в саморозвитку й самореалізації; 2) оволодіння предметом викладання втрачає

статус центрального завдання, стає інструментом реалізації цілей, пов'язаних із забезпеченням розвитку особистості [3]; 3) пошук і впровадження особистісно спрямованих технологій, методів, прийомів, форм і засобів навчальної діяльності [4]. Взаємини викладача й здобувача в такому разі будуються на гуманному ставленні до здобувача, довірі, підтримці його індивідуальності, послідовному ставленні до студента як суб'єкта власного розвитку. Тобто стосунки між викладачем та студентом будуються на підґрунті принципу рівності, співіснування, свободи, єдності, прийняття [1, С. 127–130]. До речі, принцип взаємності, рівності – основа міжнародного приватного права.

Висновки. Ефективність освітньої реформи значною мірою залежить від рівня правової культури суспільства, яка неможлива без добре побудованої системи вищої професійної юридичної освіти. Вища освіта формує людський капітал держави і тому відповідає за суспільний розвиток, від рівня освіти і професійних компетентностей людей залежить, на які перетворення здатна країна.

Сьогодні будь-який практикуючий юрист, незалежно від того, чи займається він приватною практикою, чи знаходиться на державній службі, не може обійтися без ґрунтовних знань в галузі міжнародного приватного права та міжнародного комерційного права, які займають особливе місце в системі юридичної освіти.

Педагогічна концепція викладання таких дисциплін, як «Міжнародний комерційний арбітраж», «Міжнародний цивільний процес», «Міжнародні контракти» та циклу інших приватно-правових дисциплін міжнародного характеру полягає у поєднанні вивчення теоретичного доробку та існуючої практики на основі креативного підходу, через який реалізується свобода творчості здобувачів вищої юридичної освіти. Саме такий підхід може вважатися найбільшою мірою особистісно-орієнтованим, адже викладач, надаючи відповідну теорію, що визначає певні закономірності розвитку тієї чи іншої галузі та інституту, та наводячи певні приклади із практики (оскільки без практики засвоєння вказаних дисциплін неможливо), ставить відповідні практично орієнтовані завдання (як то: моделювання арбітражного розгляду, судового процесу, складання проектів контрактів, тощо)

лиш задає здобувачам певний вектор власного науково-практичного пошуку в рамках дисциплін, не обмежуючи їх вільної творчості.

Методика проведення практичних занять заснована на перевірці самостійної підготовки здобувачів за заявленими питаннями, засвоєнню матеріалу, відпрацюванні практичних навичок з вирішення реальних правових ситуацій. Завдання складаються на основі законодавства різних держав, міжнародно-правових документів, теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних авторів, судової та арбітражної практики.

Значущим є також світоглядний аспект вивчення дисциплін міжнародно-правового та міжнародного приватно-правового спрямування в університеті.

Основою освітнього процесу є і має бути людина, особистість. Завдання педагогів – лише надати ресурси. А у людини є право вибору, свобода волі, свобода творчості. Тобто відносини між викладачем та студентом будуються на підґрунті принципу рівності, співіснування, свободи, єдності, прийняття. До речі, принцип взаємності, рівності одночасно є й основою міжнародного приватного права.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. (1997). Духовні цінності в розвитку особистості. Педагогіка і психологія, 1. С. 127–130.
2. Добровольська С.Б. Зміст конституційного права людини на вільний розвиток своєї особистості / Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 травня 2015 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса, 2015. 764с. С. 316–318.
3. Лаппо В.В. Теоретико-методичні засади формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу. Дис. доктора пед. наук. Київ, 2018.
4. Пехота, О.М., Старєва, А.М. (2005). Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: Монографія. Миколаїв, 272с.
5. Третьякова Т.М. Управлінські аспекти освітнього процесу у ВНЗ / Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 травня 2015 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса, 2015. 764с. С. 221–223.